

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ISSN 2224-0306

Релігія та Соціум

Міжнародний часопис

Засновано у 2008 році

№ 1 (9)

Чернівці
Чернівецький національний університет
2013

УДК 267(08)+316.74:2(08)

ББК 86.2я53+60.550.566

Р 368

Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. – № 1 (9). – 168 с.

У часопис включено наукові статті, в яких проведено філософсько-релігієзнавчий аналіз ролі феноменологічної методології у дослідженні релігійної етики, мови як об'єкту філософського аналізу; досліджується місце цінностей та смислів у структурі науково-пізнавальної діяльності, функціональна роль обрядово-культової практики та окремого релігієзнавчого понятійного апарату. Розглядаються історичні проблеми боротьби з нетрадиційними поглядами та віруваннями, православно-католицького діалогу, культурно-релігійного життя окремих етнічних груп на території України. Проводиться соціологічний дискурс методологічних особливостей релігієзнавчої експертизи, соціальної мнемосфери та екзистенційної соціології, соціальної доктрини католицької церкви. Розглядаються запити сучасної християнської антропології, проблемні питання діяльності релігійних меншин, національні моделі організації неодномовного мовного простору. Пропонуються погляди молодих науковців щодо осмислення світоглядної суті богослов'я та релігійної філософії, передумов становлення етики науки та онтологічно-гносеологічних аспектів проблем життя і смерті; аналізується філософсько-богословська проблема безмовності в аскетичній традиції, співвідношення соціальних мереж та релігійної ідентичності; визначаються філософсько-релігійні засади і місце фетишів у християнському мистецтві та євангельських мотивів у світовій літературі. Подається рецензія на монографію.

Для науковців і богословів, викладачів гуманітарних спеціальностей, аспірантів і студентів, а також усіх, хто цікавиться світоглядними, соціокультурними, філософсько-релігієзнавчими та соціально-психологічними проблемами розвитку суспільства.

Наукове видання

Засновники:

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені
Г.С. Сковороди НАН України

Адреса редколегії:

58012, Чернівці 12, вул. Коцюбинського, 2 Чернівецький
національний університет імені Юрія Федьковича
Філософсько-теологічний факультет
Кафедра релігієзнавства та теології
(0372) 584883
Кафедра соціології
(0372) 584703

Затверджено:

вченою радою Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича 13 березня 2008 року,
протокол № 2 і вченою радою Відділення релігієзнавства
Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України
8 квітня 2008 року, протокол № 6

Відповідальний редактор:

Балух В.О. – член-кор. НАПН України, доктор історичних
наук, професор

Редакційна колегія:

Вовк С.М. – доктор філософських наук, професор
Возний І.П. – доктор історичних наук, професор
Докаш В.І. – доктор філософських наук, професор
(заступник відповідального редактора)
Колодний А.М. – доктор філософських наук, професор
Марчук М.Г. – доктор філософських наук, професор
Нельга О.В. – доктор соціологічних наук, професор
Пилипенко В.Є. – доктор соціологічних наук, професор
Пірен М.І. – доктор соціологічних наук, професор
Сапка М.М. – доктор соціологічних наук, професор
Чучко М.К. – доктор історичних наук, професор
Шуст Н.Б. – доктор соціологічних наук, професор
Филипович Л.О. – доктор філософських наук, професор
Бродецький О.Є. – кандидат філософських наук, доцент
(відповідальний секретар)

Міжнародна редакційна колегія:

Байтенова Нагіма – доктор філософських наук, професор
(Казахстан)
Бенза Мар'ян – доктор історичних наук, професор (Польща)
Боровік Ірена – доктор соціологічних наук, професор
(Польща)
Елбакян Катерина – доктор філософських наук, професор
(Росія)
Єрениук Роман – доктор історичних наук, професор (Канада)
Смірнов Михайло – доктор соціологічних наук, професор
(Росія)
Хоффманн Генрик – доктор філософських наук, професор
(Польща)

Міжнародний часопис „Релігія та Соціум”
входить до переліку фахових видань ВАК України
з галузей: історія, соціологія, філософія
Рукописи не рецензуються і не повертаються.
Думка авторів опублікованих матеріалів може не збігатися з редакційною.

© Чернівецький національний університет, 2013

СОЦІОЛОГІЯ

УДК 316.25

© Андрій Мельніков
(Луганськ)

“ГРАНИЧНА СИТУАЦІЯ” (К. ЯСПЕРС) ЯК КАТЕГОРІЯ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОЇ СОЦІОЛОГІЇ

У статті стверджується необхідність розвитку екзистенціальної соціології як найбільш адекватного підходу до дослідження сучасної соціальної реальності. У зв'язку з цим аналізуються ідеї німецького філософа К. Ясперса про прикордонній ситуації та ставиться питання про затребуваність включення відповідної категорії в структуру екзистенціальної соціології. На закінчення намічаються загальні перспективи подальших соціологічних досліджень граничних ситуацій.

Ключові слова: гранична ситуація, екзистенціальна соціологія, філософія К. Ясперса, негативний досвід, зміна свідомості.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна соціальна реальність змушує соціологів все частіше вдаватися до використання для її опису і пояснення таких негативних понять як невизначеність, ризик, травма, сумнів, криза, тривога, страх. У зв'язку з цим назріла необхідність конструювання адекватного соціальним реаліям підходу, який би найкращим чином фіксував і розкривав глибинні причини негативних станів суспільства. Таким підходом, на наш погляд, може стати екзистенціальна соціологія, яка виникла ще в 1960-і роки і має потенціал стати сьогодні однією з найбільш актуальних соціологічних парадигм, спрямованих на осмислення сучасних соціальних процесів і явищ. Одним з важливих елементів понятійно-категоріального апарату екзистенціальної соціології є категорія граничної ситуації, яка відкриває нові можливості вивчення кризових соціальних проблем.

Аналіз останніх досліджень з даної проблеми. Категорія граничної ситуації вперше була позначена в рамках філософського екзистенціалізму в роботах німецького філософа К. Ясперса. Ідеї Ясперса про граничні ситуації отримали розвиток у міждисциплінарному полі сучасних соціальних досліджень, де нарівні з терміном “гранична ситуація” часто використовуються терміни “критична” або “кризова ситуація” (П. Фрейре, Й. Борнемарк, Дж. Селлерс, Р. Едвардс, Ф. Василюк, І. Калінін, А. Баканова, М. Карнаух, А. Сисолятин, В. Мануковський, Л. Юр'єва та ін.).

В рамках соціології теорія граничних ситуацій знаходить відображення в контексті відносно нового напрямку соціології катастроф (А. Бартон, Р. Сталлінгс, Е. Карантеллі, Р. Дайнз, С. Бабосов).

В українській соціології теорія критичних ситуацій отримала розвиток в рамках проекту та однойменного збірника наукових праць “Чорнобиль і соціум” (Інститут соціології НАНУ) у публікаціях Ю. Саєнко, Л. Амджадін, Н. Ходорівської, О. Злобіної, Н. Соболевої, І. Мартинюка та ін.

Безпосередньо в екзистенціальній соціології на необхідності вивчення соціальних аспектів граничних ситуацій наполягав американський соціолог Е. Тірік'ян у своїй програмній роботі “Соціологізм і екзистенціалізм” (1962). Незважаючи на деяке первинне закріплення категорії граничної (критичної) ситуації в соціології взагалі, та в екзистенціальній соціології зокрема, дослідження в даній області знаходяться лише на початковій стадії свого розвитку і потребують подальшої розробки. Виходячи з цього, **метою** цієї статті є аналіз відповідних філософських поглядів К. Ясперса та визначення на їх підставі загальних контурів концептуалізації граничної ситуації як категорії екзистенціальної соціології, що й постає як основне **завдання** даної роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія граничної ситуації була розроблена К. Ясперсом у низці його ранніх робіт і найбільш повно розглянута у

фундаментальній тритомній праці «Філософія» (1932). Але аналіз даної категорії в філософській творчості німецького мислителя неможливий без попереднього розгляду його загальної філософської позиції.

У якості відправного пункту свого екзистенціального підходу Карл Ясперс позначає категорію “осяжного” (Umgreifende) буття. Під осяжним він розуміє таке буття, яке сполучає між собою суб'єкт і об'єкт, людину і світ як буття в собі. Осяжне залишається “темним” для свідомості і “просвітлюється” через предмети. Просвітлення осяжного безпосередньо залежить від рівня усвідомлення предметного світу, проте саме осяжне предметом не стає, проявляючись у суб'єкт-об'єктному поділі і виступаючи фоном цього поділу. Осяжне включає в себе три основних способи свого буття, до яких відносяться предметний світ, екзистенція і трансценденція. У свою чергу, людина як частина предметного світу включає в себе такі буттєві рівні як емпіричне існування (Dasein), розсудок як свідомість взагалі і дух (розум). В якості емпіричного існування людина являє собою живу індивідуальність, наявне існування в світі. На рівні свідомості взагалі людина ідентична будь-якій іншій людині. Якщо осяжне мислиться в якості самого буття, то воно є трансценденція і світ, якщо ж воно мислиться як те, що є ми самі, воно стає емпіричним існуванням, свідомістю взагалі, духом і екзистенцією. Людина в предметному світі є об'єкт пізнання різних наук, прагнучих в системі до створення тотальної, світоглядної картини світу. Фундаментальною характеристикою світу виступає той факт, що йому властива явленість, а предмети цього світу є тільки явища. Таким чином, ніяке пізнане буття не є буття в собі або буття в цілому. Існування світу носить зникаючий характер, де з одного боку є людська екзистенція, а з іншого – Бог, або трансценденція. “Екзистенція – це те, що ніколи не стає об'єктом, джерело, з якого я мислю й дію, про яке я говорю в послідовностях думок, які нічого не пізнають; екзистенція є те, що відноситься до себе самої, а в цьому – до своєї трансценденції” [1, с. 36]. Екзистенція як необ'єктивована, непередметна, цілісна самість знаходить своє вираження в свободі, яка підпадає обмеженням зовнішнього світу. Свобода достовірна для людини не як зміст знання, але як те, що має силу теперішнього. При цьому екзистенція не зводиться ні до емпіричного буття людини, ні до свідомості взагалі і ні до духу, але включає в себе ці рівні і є їх онтологічним початком. Екзистенція виявляється в тому випадку, коли людина діє вільно, не об'єктивує себе та іншого. Екзистенція не може проявлятися у самосвідомості, оскільки роблячи себе об'єктом наявного буття, людина завжди залишається чимось більшим, ніж цей об'єкт, він знову виникає в цьому об'єкті як мисляче Я, як передумова будь-якого об'єктивування. Людина доступна собі і як об'єкт, і як недоступна дослідженню екзистенція свободи. Звідси, людина завжди є більше, ніж вона може знати про себе, а її свідомість є межа, оскільки вона (свідомість) ще є предметом розгляду, але в той самий час є вже чимось, що відхиляється від такого предметного розгляду.

Фундаментальною характеристикою людини є ситуаційність буття. “Ситуацією називається, – пише Ясперс, – деяка, не суто природно-закономірна, а скоріше співвіднесена зі змістом дійсність, яка не є ні психічна, ні фізична дійсність, але те й інше разом як конкретна дійсність, яка означає вигоду або шкоду, шанс або межу для мого існування” [2, с. 203]. Ситуації при цьому можуть змінюватися і підлягають спрямованому перетворенню.

Ясперс виділяє три основних типи ситуацій, до яких відносить загальні (типові), історично-визначені та граничні ситуації. «Ситуації, подібні тієї, що я завжди знаходжуся в ситуаціях, що я не можу жити без боротьби і без страждання, що я неминуче приймаю на себе провину, що я повинен померти, – я називаю граничними ситуаціями» [2, с. 204]. На відміну від інших типів, граничні ситуації не підлягають зміні. Доходячи до межі, людина вже відкриває для себе, що за цією межею є щось інше, але це інше не дане для свідомості взагалі, а належить до складу екзистенції. На рівні існування, таким чином, людина здатна лише ухилятися від граничних ситуацій, тоді як на рівні “можливої екзистенції” вона стає самою собою, відкрито вступаючи в ці ситуації. “Переживати граничні ситуації і виступати в екзистенції – це одне і те ж саме”, – зазначає німецький філософ [2, с. 205]. У граничних ситуаціях відбувається стрибок, який веде від існування до екзистенції як історичної дійсності, що “перестає говорити”. Однак після стрибка залишається подвійність, з одного

боку, фактичного позитивізму, а з іншого – містики, що йде від фактичного світу, і сила цієї збалансованої подвійності є, за Ясперсом, істина екзистенції.

Розглядаючи граничні ситуації, Ясперс також підрозділяє їх на декілька типів. Так звана “перша” гранична ситуація полягає в тому, що людина як існування завжди знаходиться в конкретній ситуації (вік, стать, історична епоха і т.д.). “Окремі” ж граничні ситуації (смерть, страждання, боротьба, вина) проявляються як загальні ситуації в рамках специфічної історичності людини. В осмисленні окремих граничних ситуацій Ясперс відзначає такі важливі, на наш погляд, аспекти.

Смерть як гранична ситуація передбачає собою смерть найближчого або мою власну смерть. Вона долається не за допомогою загального пізнання, але у відкритості становлення екзистенції. Таким чином, смерть є не тільки об’єктивний процес, але й екзистенціальне потрясіння. Смерть іншого вказує також на те, що вона є руйнування явища, а не самого буття. І разом з тим, те, “що залишається істотним перед обличчям смерті, то ми зробили в становленні екзистенції; що ж слабшає і занепадає перед її обличчям, – не більш ніж існування” [2, с. 227]. Якщо ж перед обличчям смерті не залишається нічого суттєвого і вона є лише об’єктивне знищення, то тоді вона перестає бути граничною ситуацією. Смерть стає “дзеркалом екзистенції” якщо кожне явище є зникаючим та підтверджуючим саму екзистенцію, перетворюючи наявне існування на щось лише відносне. Жах перед небуттям пропорційний тому, наскільки в існуванні відкривається можливість екзистенції. Якщо така можливість здійснюється, то життя наповнюється сенсом і спокоєм без всякого подальшого майбутнього.

Людському життю притаманне *страждання*, пов’язане з фізичним болем, хворобами, старінням, голодом і т.д. Якщо реакція на страждання визначає його як щось не останнє і таке, чого можливо уникнути, то страждання ще не є гранична ситуація. Якщо ж страждання приймається і відкрито переживається, то воно є пробудженням екзистенції та знищенням фактичного існування. Смерть і страждання є пасивними формами граничної ситуації, оскільки виникають без активного сприяння людини. Активність же породжує граничні ситуації *боротьби і провини*. Смерть і страждання екзистенційно приймаються, але боротьба і провина неминуче створюються разом з іншими людьми (екзистенціальна комунікація) і тільки після цього приймаються і відкрито переживаються. Боротьба розуміється Ясперсом не стільки як матеріальне відвоювання існування, але як джерело розкриття справжності екзистенції. Це духовна боротьба, яка може бути насильницькою або позбавленою насильства (боротьба в любові), так само як вона може бути боротьбою з іншими або боротьбою з собою.

Боротьба і страждання інших роблять людину винною у тому, що вона змушена жити за рахунок експлуатації. Оскільки істиною екзистенції є чистота душі, ця чистота фактично недосяжна, у зв’язку з чим, совість завжди нагадує про провину. Перебуваючи в різних ситуаціях, людина змушена вибирати альтернативи, діяти чи не діяти, але все це, так чи інакше, необхідно породжує провину. У граничній ситуації провини залишається тільки прийняти все те, що відбувається за допомогою мене самого, навіть якщо я і не хочу цього. Таке прийняття виражається як відповідальність і як рішучість не перекладати її на обставини та інших людей. “Реалізація екзистенції в Єдиному знаходить істинну провину, що не змінюється, але яка полягає в тому, що ми відхилили від себе можливості становлення в екзистенції” [2, с. 252]. В даному випадку Ясперс вказує на відхилення можливостей становлення в екзистенції (рос. – *экзистирования*) як на приреченість вибирати взагалі і тим самим залишати нереалізованими невибрані можливості.

Узагальнюючи характеристики граничних ситуацій, німецький мислитель зазначає, що в цих ситуаціях людина позбавляється деякої опори, яка підтримувала її раніше. Вона більше не може відчувати наявне існування як міцне і стійке, а також відкриває, що в світі не може бути ніякої завершеності. Оскільки немає завершеності, то світ постає нам як сумнівний світ, в якому неможливо знайти спокій. Суть даної сумнівності виражається в антиномічній структурі наявного існування, тобто в тому факті, що реальність завжди подвійна – в розрізняючому характері мислення і протилежних сил. Антиномія тут – це непереборні несумісності існування як цілого. Використовуючи приклади Ясперса, в антиномії свобода

завжди пов'язана із залежністю, комунікація з самотністю, екзистенція з наявним існуванням і т.д. І знову-таки, граничність антиномії можлива лише тоді, коли ми реагуємо на неї екзистенційно, тобто не ставимося до неї поверхово, як глядачі, і не ігноруємо її, але навпаки – екзистенційно відкриваємось їй у всіх протилежностях. “Антиномічність існування – це гранична ситуація, руйнуюча абсолютне як об'єктивну наявність при будь-якому способі його знання” [2, с. 255]. Вимога антиномічності – це зміна та необхідність поставання іншим.

Гранична ситуація, за Ясперсом, є способом переживання істинного буття, яке позбавлене сенсу, якщо воно розуміється як об'єктивне знання. Парадоксальним чином виходить, що в прагненні до істини необхідно цілеспрямовано шукати страждання. Вища ж гранична ситуація, що включає в себе всі інші граничні ситуації, виражається в тому, “що буття є, тільки якщо є існування; але що існування як таке не є буття” [2, с. 257]. Незбагненим є питання про те, чому має бути існування. З цим питанням пов'язана думка про дійсність абсолютного тільки в його зникненні, в його присутності в минулому і майбутньому. Таким чином, відносно стає міцним в часі і об'єктивності і “це перетворення очікуваного внаслідок того, що виникаюче стає нікчемним, а зникаюче – явищем буття, – є історичність існування” [2, с. 257]. У граничних ситуаціях історичність відкривається екзистенції, яка сприймається тепер як напруга між полюсами стійкого в існуванні і абсолютної свободи. Можна сказати, що людина у граничній ситуації виходить в необмеженість історичності, але бачить цю необмеженість тільки завдяки наявності існування.

Проаналізувавши погляди К. Ясперса на граничну ситуацію і виділивши в них найбільш істотні, з нашої точки зору, аспекти, ми можемо задатися питанням про те, яку ж перспективу ці аспекти мають по відношенню до екзистенційної соціології. Перш за все, ми стверджуємо, що категорія граничної ситуації повинна стати однією з центральних в соціології за допомогою її включення в конструювання екзистенційно-соціологічної парадигми. В даному випадку гранична ситуація має розумітися не просто як деякі критичні обставини, в яких опиняється людина або соціальна група, але як фундаментальний, глибинний онтологічний механізм індивідуального і колективного переходу в автентичний, гармонійний стан, або як зворотний процес відчуження і розширення екзистенційного вакууму. З цієї точки зору гранична ситуація є критерієм станів індивідуальної або групової свідомості.

Включення категорії граничної ситуації в екзистенційно-соціологічні дослідження повинне бути погоджене з існуючою структурою соціологічного знання в наступних напрямках. На рівні *загальної теорії* необхідне створення системної концепції граничних ситуацій, або теорії граничних ситуацій. Розвиток такої теорії, окрім виділення сутнісних сторін граничних ситуацій у вигляді системи взаємопов'язаних понять, також несе в собі функцію міждисциплінарних зв'язків, де соціологія об'єднується з філософією, психологією, антропологією, історією, соціальною роботою і цілою низкою інших сфер знання. На *макрорівні*, гранична ситуація може вивчатися як колективне переживання негативного досвіду на рівні великих, соціальних спільнот, а також суспільства як цілісної одиниці аналізу, включаючи його глобальний рівень. На *мікрорівні*, граничні ситуації підлягають дослідженню, перш за все, за допомогою якісних методів. У даному випадку мова йде про фіксацію та документування індивідуального соціально-психологічного досвіду за допомогою глибинного інтерв'ювання, включеного спостереження, аналізу особистих документів, кейс-стаді, етнографічного аналізу, інтроспекції тощо. Методологічна стратегія якісного дослідження спирається тут на емпатію як на спосіб співпереживання екзистенційного досвіду. У контексті *теорій середнього рівня*, або галузевих соціологій, необхідним є розвиток основних понять теорії граничної ситуації, що виражають різні негативні форми досвіду (смерть, страждання, боротьба, вина, песимізм, депресія, нігілізм, стрес, конфлікт, криза, фрустрація і депривація, страх, насильство). Зокрема, соціологічні дослідження страждання вже оформляються в якості галузевого напрямку і сьогодні швидко розвиваються в західній соціології, хоча і мають підстави, що стали вже класичними [3-5]. Соціологія страждання тісно пов'язана з такими галузевими напрямками як соціологія катастроф, соціологія медицини, соціологія конфлікту, соціологія війни, соціологія релігії, соціологія особистості, соціологія культури та ін. Суттєвий розвиток теорії граничних ситуацій може

отримати в рамках соціології праці, де праця і, більш широко, будь-яка активність людини може бути розглянута як форма страждання і самоподолання. У соціології культури особливий інтерес представляє такий її субнапрямок як соціологія цінностей, де у вивченні граничних ситуацій необхідно виділити процеси руйнування і зміни цінностей або, кажучи мовою Ясперса, на процеси краху наявного існування як поверхневого досвіду, позбавленого екзистенціальної здійсненності. З точки зору соціології релігії, центральним підходом у розвитку категорії граничної ситуації стає вивчення форм релігійних досвіду, який є, на наше глибоке переконання, не чим іншим, як екзистенціальним досвідом у граничних ситуаціях. Орієнтиром таких досліджень є концепції релігійного досвіду (У. Джеймс), пікових переживань (А. Маслоу), здійсненності екзистенції (А. Ленгле, В. Франкл) та ін. [6-8]. Всі ці концепції об'єднує та ознака, що людині притаманні різні по глибині рівні переживання реальності і відповідні даним рівням переживання стани свідомості. У зв'язку з цим, ми переконані, що екзистенціально-феноменологічні відмінності у сприйнятті світу і багатовимірність станів суб'єктивного досвіду є важливим фактором будь-яких соціальних процесів і явищ, соціальних структур і дій. Оскільки екзистенціальна соціологія концентрує свою увагу на соціальних аспектах суб'єктивного переживання, теорія граничних ситуацій також узгоджується з таким підходом як соціологія суб'єктивної реальності, що розвивається у вітчизняній науці [9].

Окремої уваги заслуговує перспектива розвитку теорії граничних ситуацій в контексті бурхливо зростаючої галузі соціології емоцій. Крім негативних емоцій, предметом дослідження тут може стати депресія в її емоційному вимірі. Під депресією ми маємо на увазі максимально широкий змістовний спектр цього поняття, який виходить за межі медичного значення. Це, перш за все, спроба намітити контури соціальних форм депресії, що переходять в культурні патерни, подібні тим, які М. де Унамуно називав “трагічним почуттям життя у людей і народів”¹. Також інтерес являє собою аналіз так званих депресивних регіонів у різних суспільствах, де депресія виходить за межі свого економічного змісту. У більш медичному ж сенсі, зразком соціологічного розгляду депресії можна вважати дослідження американського соціолога Д. Карпа [12], виконані в методологічному стилі каліфорнійської школи екзистенціальної соціології².

Висновки з даного дослідження та перспективи розвідок у цьому напрямі. Підводячи підсумки, слід знову повторити наше вихідне твердження, що з урахуванням сучасного стану глобального суспільства, екзистенціальна соціологія стає найбільш затребуваним підходом, співзвучним викликам часу. Гранична ситуація, як одна з структуроутворюючих категорій екзистенціальної соціології, стає в такому випадку необхідним інструментом розкриття глибинних, екзистенціальних рівнів соціальної реальності. Аналіз цих екзистенціальних рівнів потенційно здатний додати нові сили соціології в описі та поясненні похідних від екзистенційного досвіду соціальних вимірів буття. Відштовхуючись від філософського обґрунтування граничної ситуації К. Ясперсом, ми визначаємо цей екзистенціальний феномен, як критичну ситуацію, в якій людині відкриваються найбільш глибокі форми переживання реальності, що додають їй максимальну смислову наповненість. Криза (давньогрец. – зворотній пункт) в даному випадку розуміється як межа між двома станами індивіда або суспільства, на якій екзистенціальний досвід стає найбільш інтенсивним. І саме такий досвід ми розглядаємо в якості основи автентичного стану особистості і соціальної групи. Висловлюючись філософською мовою, слід додати, що гранична ситуація є моментом істини, в якій людина збігається з самою собою й, одночасно, з більш широкою реальністю, стаючи з нею одним цілим і набуваючи ту якість, яку можна позначити як стан екзистенціальної ідентичності.

Подальший розвиток теорії граничних ситуацій в рамках екзистенціальної соціології передбачає системне вивчення соціальних вимірів екзистенціального досвіду, або той вид соціальних взаємодій, який був названий К. Ясперсом екзистенціальною комунікацією. З цієї точки зору, теорія граничних ситуацій і екзистенціальна соціологія в цілому, можуть не

¹ Ми вже звертали увагу на можливості використання ідей М. де Унамуно щодо екзистенціально-соціологічного аналізу українського суспільства [10-11].

² Детальніше про каліфорнійську школу див. [13].

тільки стати найбільш адекватною дослідницькою стратегією сучасної соціальної реальності, але й зробити істотний внесок у виведення самої соціології з кризового стану, оскільки наука про суспільство була, є і завжди буде не дегуманізованим анклавом, а частиною самої мінливої соціальної реальності.

Література

1. Ясперс К. Философия. Книга первая. Философское ориентирование в мире / К. Ясперс. – М.: Канон плюс, 2012. – 384 с.
2. Ясперс К. Философия. Книга вторая. Просветление экзистенции / К. Ясперс. – М.: Канон плюс, 2012. – 448 с.
3. Social Suffering / [Ed. by Kleinman A., Das V., Lock M.]. – Berkeley, CA: University of California Press, 1997. – 425 p.
4. Wilkinson I. Suffering: A Sociological Introduction / I. Wilkinson. – Cambridge: Polity Press, 2005. – 190 p.
5. Мюллер-Лиер Ф. К. Социология страданий / Ф. К. Мюллер-Лиер. – М.: Комкнига, 2007. – 272 с.
6. James W. The Varieties of Religious Experience / W. James. – N.Y.: Library of America Paperback Classics, 2010. – 534 p.
7. Маслоу А. На подступах к психологии бытия [Эл. ресурс] / А. Маслоу – К.: PSYLIB, 2003. – Режим доступа: <http://psylib.ukrweb.net/books/masla02/index.htm>
8. Кривцова С. Шкала экзистенции (Existenzskala) А. Лэнгле и К. Орглер / Кривцова С., Лэнгле А., Орглер К. // Экзистенциальный анализ. – 2009. – № 1. – С. 141-170.
9. Соболева Н. Соціологія суб'єктивної реальності / Н. Соболева. – К.: Інститут соціології НАН України, 2002. – 296 с.
10. Унамуно М. О трагическом чувстве жизни / М. Унамуно. – Киев: Символ, 1997. – 416 с.
11. Melnikov A. Studying Economic Behavior in Context [Manuscript] / Melnikov A., Johnson J. Unpublished paper presented on 104th Annual Meeting of American Sociological Association, San Francisco, 2009. – 348 p.
12. Karp D. Speaking of Sadness: Depression, Disconnection, and the Meanings of Illness / D. Karp. – N.Y.: Oxford University Press, 1995. – 240 p.
13. Мельников А.С. Калифорнийская школа экзистенциальной социологии: общая характеристика деятельности / А. Мельников // Соціологічні дослідження: Збірник наукових праць. – № 11. – Луганськ: Вид-во ЧНУ ім. В. Даля, 2011. – С.89-101.

Andrey Melnikov

"Marginal situation" (Karl Jaspers) as a category of Existential Sociology

The paper states the need to develop existential sociology as the most appropriate approach to the study of contemporary social reality. In connection with this position, the ideas of German philosopher Karl Jaspers on "limit situation" are analyzed. The analysis concerns typology of situations (general, historical, and limit situations), definition of limit situation, and its main forms – death, suffering, struggle, and guilt. Author asserts the inclusion of category "limit situation" to the structure of existential sociology on several levels, such as general sociological theory (conception) of limit situations, micro and macro approaches to limit situations, middle range theories of limit situations (sociology of emotions, sociology of suffering, sociology of disasters, sociology of religion, sociology of war, etc.). Generally, prospects of further sociological studies of limit situations are proposed.

Keywords: limit situation, existential sociology, philosophy of Karl Jaspers, negative experience, change of consciousness.

Андрей Мельников

"Граничная ситуация" (К. Ясперс) как категория экзистенциальной социологии

В статье утверждается необходимость развития экзистенциальной социологии как наиболее адекватного подхода к исследованию современной социальной реальности. В связи с этим анализируются идеи немецкого философа К. Ясперса о пограничной ситуации и ставится вопрос о востребованности включения соответствующей категории в структуру экзистенциальной социологии. В заключение намечаются общие перспективы дальнейших социологических исследований граничных ситуаций.

Ключевые слова: граничная ситуация, экзистенциальная социология, философия К.Ясперса, негативный опыт, изменение сознания.

ЗМІСТ

ФІЛОСОФІЯ

<i>Добко Т. Метафізика свята, або про метафізичні передумови людського щастя</i>	5
<i>Bohdana M. Language as object of philosophical research</i>	11
<i>Компаниец Л. Этимологическая реконструкция понятия «реинкарнация»</i>	16
<i>Бродецький О. Роль феноменологічної методології в дослідженні релігійної етики</i>	24
<i>Рупташ О. Цінності та смисли в структурі науково-пізнавальної діяльності</i>	29

ІСТОРІЯ

<i>Балух В. Процеси над відьмами: традиції та регіональна специфіка</i>	37
<i>Прах Б. Наукові студії і джерела з культурно-релігійного життя лемків (до історії Апостольської Адміністрації Лемківщини)</i>	45
<i>Шкрібляк М. Православно-католицький діалог кінця XVI-XVII століть: постаті та провідні тенденції</i>	55

СОЦІОЛОГІЯ

<i>Мельніков А. «Гранична ситуація» (К.Ясперс) як категорія екзистенційної соціології</i>	67
<i>Позднякова-Кирбат'єва Е. Зміст та властивості соціальної мнемосфери: постановка проблеми та визначення поняття</i>	73
<i>Титаренко В. Методологічні особливості релігієзнавчої експертизи як механізм регулювання відносин у суспільстві</i>	78
<i>Шкіль С. Соціальна доктрина РКЦ як довершення витвору західно-християнської думки</i>	85

КУЛЬТУРОЛОГІЯ ТА ПСИХОЛОГІЯ

<i>Гаврилюк Т. Запити сучасної християнської антропології та криза сучасної людини</i>	92
<i>Владиченко Л. Проблемні питання діяльності релігійних меншин Польщі: шляхи вдосконалення законодавчого забезпечення</i>	97
<i>Яковлєва О. Національні моделі організації неодномовного мовного простору («стара Європа»)</i>	105

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

<i>Погонченкова Е. Богословие и религиозная философия П.А.Флоренского: столкновение мировоззренческих позиций</i>	112
<i>Мирутенко Л. Передумови становлення етики науки: історико-філософський аспект</i>	119
<i>Боднар В. Етико-соціологічні проблеми вмирання і смерті людини: онтологічно-гносегологічний аспект</i>	125
<i>Клімук І. Соціальні мережі та релігійна ідентичність</i>	133
<i>Данилюк О. Філософсько-богословська проблема безмовності (мовчання) в аскетичній традиції латинського чернецтва</i>	140
<i>Руско Н. Філософсько-релігійні засади і місце галицької ікони у християнському мистецтві</i>	145
<i>Томоруг О. Євангельські мотиви у світовій літературі</i>	151
<i>Рецензії</i>	159
<i>Довідка про авторів</i>	165